

DISCURSUL DE DINCOLO DE TEXT

Violeta-Mariana GRIGORICĂ¹

profvio_ste@yahoo.com

ABSTRACT: The word is an essential part of the sentence, having a great contribution to the whole sense of the enunciation. So, the key of the structure in a text depends on the morphological structure of the words during the process of understanding the meaning of that text. From this point of view, the word acts both at the level of text and the level of discourse, the last one not having the quality of building its identity without the lexical and grammatical identities of the basic unit.

KEYWORDS: word, discourse, text, meaning, understanding, communication

I. 1. Cuvântul

Cuvântul (cf. lat. *conventus* = adunare, întrunire; *conventum* = înțelege), ca unitate lexicală de bază a vocabularului unei limbi, supus întrebuițării gramaticale, este „o entitate dinamică care păstrează în memorie istoria straturilor de cultură care i-au marcat și înregistrat sensurile”². Studiul lingvistic și etnologic al cuvintelor dezvăluie existența culturală a unei comunități, puterea acesteia de a cuprinde în cuvânt modul de a reflecta realitatea în care trăiește.

Văzut „ca un semn lingvistic care acționează ca sinteză a conceptului cu imaginea fonică și cea gramaticală”³, în procesul de comunicare cuvântul este constituit din semnificant (învelișul sonor) și semnificat (conținutul).

În *Limba română – algoritmi analizei gramaticale*, domnul profesor Ioan Dănilă considera morfemul ca „unitate minimală de expresie, înregistrată cu semnificație lexicală sau gramaticală”⁴. Clasificarea morfemelor are în vedere criteriul conținutului, al indicării categoriilor gramaticale, al indicării mărcilor lexicale și gramaticale. Structura morfologică sau morfe-matică a unui cuvânt este fundamentul alcătuirii corecte a unui dicționar

1 Școala Gimnazială Nr. 1, Biliiești, județul Vrancea

2 Lucia Berdan, *Mitologia cuvintelor*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2003, p. 8.

3 Al. Rosetti, *Filozofia cuvântului*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946, p. 16.

4 Ioan Dănilă, *Limba română – algoritmi analizei gramaticale*, Editura Egal, Bacău, 2001, p. 11.

al limbii, surprinde dinamica unei limbi și oferă datele pentru exemplele comparative, mai ales din punctul de vedere al gradului de expresivitate.

Cuvântul aparține unei clase determinate care reunește toate formele acelei unități morfologice legate prin sens. După cum arăta și Al. Rosetti, sensul cuvântului este condiționat de:

- „realitatea obiectivă căreia cuvântul îi este asociat;
- modul în care vorbitorul consideră această realitate obiectivă;
- modul în care vorbitorul întrebuințează cuvintele, adică valoarea de schimb a cuvântului.”⁵

Toate sensurile unui cuvânt formează un câmp lingvistic și semantic pentru alcătuirea căruia lingvistul are în vedere frecvența de întrebuințare a cuvintelor, grupul social căruia îi aparține, vorbitorul care folosește cuvintele, valoarea expresivă de evocare cu care este întrebuințat cuvântul.

Având o proprie încărcătură semantică, cuvântul este o parte fundamentală a propoziției, cu o mare contribuție la semnificația întregului enunț. După cum s-a putut observa, cheia structurării semnificației într-un text depinde de structura morfologică a cuvintelor, în procesul de receptare a mesajului transmis de emițător, fiind necesar ca decodorul să fie capabil să distingă clasele, valorile cuvântului, obținute prin morfeme segmentale, pentru a se recepta mesajul în parametrii realizării sale. În astfel de cazuri, cuvântul acționează la nivelul textului și al discursului, acesta din urmă neavând posibilitatea de a-și construi individualitatea fără o identitate lexico-gramaticală a unității de bază.

Dat fiind faptul că în procesul de comunicare există o strânsă legătură între contextul în care acesta se produce și morfemele, propozițiile, elementele paratextuale, procesul de selectare și de organizare a unităților lingvistice depinde de tipul de discurs abordat.

I. 2. Textul – un sistem de semne

I. 2. 1. Conceptul de text

În sens larg, textul este definit de lingviști ca o *unitate comunicativă verbală sau scrisă de diferite dimensiuni*. Din perspectivă etimologică (< lat. *textus* = țesătură) se are în vedere atât aspectul formal, cât și faptul de a vedea în el o entitate complexă, semantică, pragmatică. Termenul de text s-a impus în contemporaneitate pentru a defini opera literară.

⁵ Al. Rosetti, *op. cit.*, p.76–77.

Acesta nu mai este, din perspectiva practicii analizei textuale, doar produsul verbal și finit. De aceea este considerat chiar și în plan teoretic „o categorie lingvistico-semantică, de o complexitate funcțională și structurală fără egal în sfera verbalului și al cărei conținut specific, semnul, este consecința sincretismului relațional și funcțional al semnelor angrenate în țesătura textuală”⁶. Mai exact, în sfera unui text se include și contextul în care acesta se produce.

Din perspectiva relației sale cu contextul se pot fixa trei căi în abordarea textului, și anume: contextul social, situația de comunicare sau de discurs și latura cognitivă și dinamică a comunicării verbale. Referitor la cea din urmă, aceasta constă în ceea ce se adaugă la semnificația frazei obținută din compoziția elementelor verbale explicite, atât prin prezența unor mărci verbale, cât și prin anumite principii generale de comunicare și de raționalitate (precum sunt principiul cooperării și maximele conversaționale).

I. 2.2. De la text la discurs

Cercetările de orientare pragmatică, mai recente, manifestă o vizibilă preferință nu pentru produsul comunicării, ci pentru procesul realizării acestuia, discursul semnificând tocmai activitatea de producere a unui enunț.

Ținându-se cont de o tipologie articulată pe condițiile de producere, discursul este mecanismul ce guvernează organizări transfrastice. În cadrul relației tripartite limbă – discurs – text R. Martin vede textul ca și „efectul reconstrucției operate de componeneta discursivă care asigură inserția frazei în coerența textului”⁷.

Cu privire la relația discursului cu textul, acesta constituie structura profundă a celui din urmă, investigarea sa nefiind posibilă decât prin „urmele” lăsate de suportul de text.

Momentul apariției discursului coincide cu faza în care dezbaterile structuraliste și semiotice post-saussuriene examinează critic dihotomia langue/parole. Fiind preluat din fondul terminologic al retoricii, el a pătruns și s-a impus în lingvistică la mijlocul secolului al XX-lea pentru a denumi o realitate verbală distinctă în raport cu altele. Conform celor expuse de Anca Măgureanu în „Lingvistica textului și incidențele ei pedagogice”, în SCL XXXIII, 1982, nr. 1, o altă pereche de termeni atonimici care redă distincția

6 Carmen Vlad, *Textul aisberg*, Casa cărții de știință, Cluj, 2003, p. 14.

7 R. Martin, *Pour une logique du sens*, PUF, Paris, 1983, p. 228.

dintre discurs și text este praxiologic/lingvistic. Această condiție descrie discursul ca un construct praxiologic, ca o activitate socială în baza unui sistem de acțiuni și se caracterizează printr-un nivel motivațional, unul intențional și unul performativ, al execuției. Rezultatul respectivei activități discursive, ce pretinde o descriere în termeni formali, logico-semantici este un obiect exclusiv lingvistic, și anume textul.

Raportat la discurs, textul nu reprezintă decât rezultatul procesului propriu de regenerare și de aceea pe lângă conținutul verbal al enunțurilor scrise sau rostite se regăsește un întreg ansamblu de semne paralingvistice, precum semnele de punctuație, așezarea în pagină, întrebuintarea anumitor caractere sau prezentarea imaginilor. Totate acestea îi vor permite interlocutorului sau cititorului să reconstruiască discursul, mai exact să-i reconstruiască sensul. Astfel, ideea semiotică centrală cu privire la drumul parcurs de la text la discurs ar fi următoarea: *„asocierea textului, în calitate de obiect al cunoașterii, cu producerea sensului, ceea ce se realizează, pe de o parte, prin re poziționarea față de limbă (printr-un raport distructiv-construc-tiv), pe de altă parte, prin intertextualitate ca virtualitate a textului de a se interfera cu altele sau de a fi transplantat în altele, sincronice sau ulterioare.”*⁸

Conform celor expuse mai sus, textul este văzut ca un ansamblu articulat de enunțuri și obiect al interacțiunii comunicative, care satisface șapte standarde de textualitate, după modelul lui Beagronde: coeziunea (obținută prin modalități care guvernează relațiile dintre fraze: paralelisme, recurența, parafraza, elipsa, intonația, delitarea, timpul, aspectul etc.), coerența (care asigură relațiile semantice din text), intenționalitatea și accesibilitatea, situaționalitatea, informativitatea și intertextualitatea. Textul trebuie să fie coerent, deoarece numai astfel se va permite interpretarea sa ca derulare posibilă de evenimente, pentru a forma o unitate de sens. Numai că, din perspectiva tradiției fenomenologice, ideea fixității sensului a fost eliminată, textul având el însuși forța constituirii interpretărilor. Această forță aduce în prim plan subiectivitatea destinatarului, interlocutorului, deoarece *„a interpreta înseamnă a te înțelege în fața textului. Nu a impune textului propria ta capacitate finită de a înțelege, ci a te expune textului și a primi de la el un sine mai larg, care ar fi propunerea de existență ce răspunde în modul cel mai potrivit propunerii de lume”*⁹.

8 Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 19.

9 Paul Ricoeur, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II*, Editura Echinoux, Cluj, 1999, p. 110.

Și astfel, traseul parcurs de la text la discurs constituie tocmai anularea distincției dintre cele două, mai ales că fenomenul constitutiv al celui din urmă, adică textul, are și un caracter creativ-perceptiv de o reală mobilitate. Dat fiind faptul că „*un text este un produs al cărui destin interpretativ trebuie să facă parte din propriul său mecanism generativ*”¹⁰, se ajunge printr-o interpretare insolită până la limita transgresării tiparului constitutiv.

Ceea ce este de remarcat cu privire la această traiectorie comunicativă este faptul că textul cu tot ceea ce este explicit, dar și cu implicaturile sale, este înglobat într-o circularitate de discursuri, fiind în același timp atât produsul unui proces discursiv, cât și cauza pentru un altul, de natură interpretativă.

I. 3. Discursul, un eveniment comunicativ

Sistemul teoretic ipotetic în care se reflectă discursul nu reprezintă decât o actualizare a acestui eveniment comunicativ. Mihaela Mancaș, în „Dicționar general de științe. Științe ale limbii” asocia termenul text cu enunțurile monologice în care nu se schimbă vorbitorul (povestirea). În același volum, în raport cu situația de comunicare, discursul monologic este asociat de către Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, cu termenul de enunțare, centrat fiind asupra emițătorului. De aici reiese că relația discurs–text este una complementară, discursul referindu-se la formele dialogice și vorbite și scrise, iar textul la cele monologice sau dialogice numai scrise.

Deci, „*discursul își concepe obiectul în mod dialogic*”¹¹, dimensiunea comunicativă a limbajului și activitatea complexă de schimb a lingvisticii actuale fiind sesizabile, în sensul unei comprehensiuni dinamice, sincronizate, intersubiective și sistematice în același timp, dincolo de relația binară enunțiator – locutor / receptor – interlocutor.

În analiza contemporană a oricărui discurs noțiunile fundamentale sunt: eveniment, serie, regularitate și condițiile de posibilitate. Astfel, evenimentul se opune creației, precum condiția de posibilitate semnificațiilor prestabilite. „*Noțiunile fundamentale care se impun acum nu mai sunt cele de conștiință și continuitate și nici cele de semn și de structură. Ci sunt evenimentul și seria împreună cu jocul noțiunilor de care sunt legate: regularitate, hazard, discontinuitate, dependență, transformare*”¹².

10 Umberto Eco, *Lector in fabula. Le rôle du lecteur*, Grasset, Paris, 1985, p. 85.

11 Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, Editura Univers, București, 1982, p. 134.

12 Michel Foucault, *Ordinea discursului*, Editura Eurosong și Book, București, 1998, p. 46.

Realitatea fundamentală a limbajului de astăzi este constituită de interacțiunea discursivă, adică de dialogismul bahtinian. Acesta susține producerea sau receptarea unui discurs scris sau oral, plecând de la trei instanțe coparticipante la construcția semnificației: subiectul producător, subiectul interlocutor și textele deja constituite în corpus disponibil. Pentru analiza discursului, oricare ar fi subiectul, acesta nu deține sensul, ci îl construiește, ca urmare a condițiilor pe care le impune evenimentul discursiv. Din perspectiva intertextualității orice discurs se bazează pe altele anterioare și contemporane interpretate, dar, în același timp, reprezintă premisa pentru noi discursuri.

În prelegerea inaugurală rostită la Collège de France, la data de 2 decembrie 1970, Michel Foucault susține la fel de pregnant polifonia discursivă bahtiniană: „*Mi-ar fi plăcut ca în momentul în care să încep să vorbesc să-mi pot da seama că o voce fără nume mă precede de multă vreme deja; mi-ar fi de ajuns atunci să reînnod, să prelungesc fraza, să mă instalez discret în interstițiile ei, ca și cum ea însăși m-ar fi indemnă să o fac, rămânând o clipă în aer. Nu ar mai exista prin urmare nici un început*”¹³.

Aici apare necesitatea analizării condițiilor, regulilor și efectelor acestui eveniment constituit care este discursul. Așadar, „*interindividual și intertextual, discursul nu este niciodată monologic, ci dialogic; el nu aparține limbii, ci se deschide universului social*”¹⁴. Dimensiunea socială a limbajului și istoricitatea discursului sunt două idei de bază tratate prin conceptualizarea alterității și dialogismului bahtinian, încadrarea într-o anumită comunitate pretinzând roluri sociale și poziționări comunicative.

„*Comunicarea verbală este un proces multirelațional a cărui cercetare necesită acționarea tuturor nivelurilor implicite și a tuturor parametrilor relevanți în cele două componente de bază ale sale: interacțiunea și simbolizarea*”¹⁵. Legat de sfera comunicării este și conceptul de competență, atât lingvistică, cât și comunicativă, aceasta din urmă fiind văzută ca „*un dispozitiv complex de aptitudini în care cunoștințele lingvistice și cele socio-culturale sunt în mod inextricabil împletite*.”¹⁶ Ca și competența lingvistică, ea este în mare

13 *Ibidem*, p. 13.

14 Daniela Roventța-Frumușani, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București, p. 83.

15 Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 23.

16 Kerbrat-Orecchioni, *Nouvelle communication et analyse conversationnelle*, în *Langue française*, 1990, p. 31.

parte implicită, se dobândește, se dezvoltă și se poate chiar degrada. Deci, această competență este modificabilă și adaptabilă în funcție de contextul interlocutiv. Prin raportul dintre cele două tipuri de competențe se surprinde foarte bine, încă o dată, interdependența dintre discurs și text: „*competența comunicativă globală este eprimată în raport cu cea lingvistică, aceasta din urmă constituind doar un extract*”.¹⁷

Este evident faptul că sintagma «dincolo de text» prezintă situația discursivă din dublă perspectivă, atât ca proces de realizare a textului respectiv, cât și ca rezultată a acestuia, devenind premisa pentru un nou discurs.

Bibliografie:

- [1] Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, Editura Univers, București, 1982.
- [2] Berdan, Lucia, *Mitologia cuvintelor*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2003.
- [3] Dănilă, Ioan, *Limba română – algoritmi analizei gramaticale*, Editura Egal, Bacău, 2001.
- [4] Eco, Umberto, *Lector in fabula. Le rôle du lecteur*, Grasset, Paris, 1985.
- [3] Foucault, Michel, *Ordinea discursului*, Editura Eurosong și Book, București, 1998.
- [4] Kerbrat-Orecchioni, *Nouvelle communication et analyse conversationnelle*, în „Langue française”, 1990.
- [5] Ricoeur, Paul, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II*, Editura Echinoc, Cluj, 1999.
- [6] Rosetti, Al., *Filozofia cuvântului*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946.
- [7] Roventă-Frumușani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București.
- [8] Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Casa cărții de știință, Cluj, 2003.

¹⁷ *Ibidem.*, p. 37.